

Библиотека Удружења ликовних уметника Србије

Владимир Живановић
Институт за српски језик САНУ, Београд
vladimirludwig@yahoo.com

Сажетак

Удружење ликовних уметника Србије (УЛУС) основано је 1919. године. Током Другог светског рата није деловало, али је обновило рад 1945. године. Иако је идеја о оснивању библиотеке била присутна од самог формирања УЛУС-а, она је реализована тек 2021–2022. године, уз подршку Министарства културе Републике Србије. Новоосновану библиотеку чине три фонда. Први је збирка Друштва пријатеља уметности „Цвијета Зузорић“, други се састоји од продукције УЛУС-а, док се трећи попуњава путем размене и поклона. Највећи број библиотечких јединица ове новоосноване библиотеке представљају уметнички каталози у издању Удружења, као и књиге из области уметности. Део збирке попуњен је и публикацијама које су настале као резултат његовог савременог издавачког и уметничког деловања. Будући да је Библиотека делимично инвентарисана и каталогизована, претпоставља се да ће бројати преко 3000 библиотечких јединица. Збирка је постављена у полице и уређен је простор за корисничка места и смештај фонда. Циљ рада је да се представи новооснована библиотека и укаже на њен значај како за визуелне уметнике, тако и за публику.

Кључне речи: Удружење ликовних уметника Србије (УЛУС), Друштво пријатеља уметности „Цвијета Зузорић“, библиотека, организација библиотеке, специјалне библиотеке, ликовно стваралаштво

Увод

Године 2021. Удружење ликовних уметника Србије (УЛУС) учествовало је на Конкурсу за финансирање и суфинансирање пројеката из области библиотечко-информационе делатности, који је расписало Министарство културе Републике Србије. Намере Удружења биле су да своју богату колекцију каталога и књига организује као добро уређену специјалну библиотеку.

Као генерички појам, специјална колекција се односи на библиотеку тематске или наменске целине, по карактеру најчешће уско везану за профил корисника којем је намењена. Феџер и Старџис (Feather и Sturges) специјалну колекцију дефинишу као „збирку докумената повезану са одређеном темом, првобитним колекционарем материјала, или сакупљену у одређеном контексту“.¹ Задатак специјалних библиотека је да „одржавају културу знања“. Ове формализоване дефиниције под културом знања подразумевају комбинацију руковођења информацијама, руковођења знањем и стратешког учења.²

Када каталогизација и смештај публикација буду потпуно завршени, ова јединствена библиотечка збирка, поред своје основне мисије да очува фонд као својеврсну историју струковног удружења, пружаће велику помоћ у исписивању историје српске, али и југословенске ликовне сцене, у сакупљању био-библиографија бројних ликовних уметника, као и у сагледавању опште културне сцене нашег народа како у контексту уметничког стваралаштва, тако и у светлу претходне југословенске и међународне сарадње на пољу уметности. Култура једног

¹ John Feather и Paul Sturges, *International Encyclopedia of Information and Library Science* (London: Routledge, 2013), 615.

² Eva Semertzaki, *Special Libraries as Knowledge Management Centres* (Oxford: Chandos, 2011), 6.

народа негује се чувањем и дисеминацијом информација и публикација фондова великих и националних библиотека, као и очувањем малих, високоспецијализованих библиотека, које осветљавају одређене аспекте његовог живота.

Удружење ликовних уметника Србије (УЛУС)

Удруживање уметника код нас има дугу традицију. Прво професионално Удружење српских уметника за пластичне уметности и музику основано је 1898. године и деловало је до 1903. Његов рад је 1919. године наставило Удружење ликовних уметника (УЛУ), које је претеча Удружења ликовних уметника Србије (1945). Сва она су, према писању Љубомира Никића, доказ да су уметници рано увидели неопходност окупљања и деловања кроз струковне организације.³

Године 1919. новоосновано струковно Удружење ликовних уметника, чији је први председник био сликар Урош Предић, почело је рад на делотворном остваривању права уметника, и то југословенски организовано – кроз деловање из више центара у Београду, Загребу и Љубљани. Циљеви које је ово удружење дефинисало били су јасно представљени кроз два главна постулата: заштита духовних и материјалних интереса својих чланова, као и заштита уметности у целој земљи.⁴

Упоредо с постојањем поменутог Удружења, 1922. године се, на предлог начелника Уметничког одељења Министарства просвете Бранислава Нушића, у Београду оснива Друштво пријатеља уметности „Цвијета Зузорић“.⁵ Мотив за покретање овог друштва нашао се у потреби Београда за изградњом једног сталног излагачког простора, те су окупљени љубитељи уметности, књижевници и ликовни уметници. Његов циљ, који је формулисао Нушић, био је да се уметност пропагира кроз различите културне манифестације, организовање концерата и изложби, као и кроз издавање књига.⁶ Највреднији резултат рада друштва била је изградња павиљона „Цвијета Зузорић“ на Калемегдану 1928. године. Како ауторка каталога УЛУС: 100 година, 100 уметника, 100 дела Наталија Церовић наводи, историја и сложени односи Друштва и Удружења постаће испреплетани кроз низ заједничких активности које су коначно довеле и до њиховог удруживања.⁷ Када је после Другог светског рата Друштво угашено, његове активности и изграђени павиљон преузео је УЛУС, као јединствена установа која окупља визуелне уметнике.

Од 1959. године УЛУС добија још један излагачки простор, Галерију УЛУС на Теразијама, која се 1959. најпре сели у просторије у Улици Вука Караџића, а од 1989. године, после низа пресељења, стиче своју сталну локацију у Улици кнеза Михаила 37.

УЛУС је регистрован као група грађана. Удружење броји више од 2500 чланова, а око 550 чланова међу њима има статус самосталног уметника. Као струковном удружењу, задатак му је да решава питања статуса уметника у друштву, остварује сарадњу с другим сродним установама и удружењима, организује уметничке изложбе, брине се о побољшању стандарда уметничке производње и води евиденцију о самосталним уметницима, коју му је поверило Министарство културе Републике Србије.⁸

³ Љубомир Никић, „Удружење ликовних уметника у Београду 1919.“, у *Удружење ликовних уметника у Београду 1919.* (Београд: УЛУС, 1969), 129.

⁴ УЛУС, „Историјат“, преузето 25. 3. 2023, https://ulus.rs/istorijat/#_ftn1.

⁵ Цвијета Зузорић, дубровачка песникиња и племкиња из трговачке породице 16. века, одражавала је галантни дух новооснованог удружења. Јорјо Тадић у књизи *Дубровачки портрети* описује је као лепу, образовану и духовиту жену која је „са свих страна песмом хваљена и уздизана“. – Јорјо Тадић, *Дубровачки Портрети*, 1 (Београд: Српска књижевна задруга, 1948), 331.

⁶ Вукотић, Оливера, ур., *Историјски моменти из живота Уметничког павиљона „Цвијета Зузорић“: 1928–1945.: белешке, фотодокументи* (Београд: Удружење ликовних уметника Србије, 2018).

⁷ Наталија Церовић, ур., *УЛУС: 100 година: 100 уметника: 100 дела* (Београд: УЛУС, 2019), 4.

⁸ УЛУС, „О Удружењу“, преузето 17. 2. 2023, <https://ulus.rs/o-udruzenju/>.

Библиотека УЛУС-а

Од самог зачетка, поменута удружења сакупљала су књижну грађу која је првенствено настајала као резултат издавачких и излагачких активности. Библиотека УЛУС-а представља фонд сачињен већином од уметничких каталога приређених изложби чланова УЛУС-а и сарадника Удружења, од библиотечке грађе из области уметности, као и од првобитне колекције књига Друштва пријатеља уметности „Цвијета Зузорић“. Та библиотечка збирка монографија и серијских публикација чекала је много година своје формализовање.

Иако је УЛУС од оснивања прикупљао и чувао грађу из области уметности и иако је одавно постојала идеја о формирању библиотеке, она је установљена тек 2021. године уз финансијску подршку Министарства културе и стручно саветовање матичне Библиотеке града Београда. Да је постојао план за оснивање библиотечке збирке, види се преко печата УЛУС-а који се налази на мањем броју књига и каталога, док се на појединим књигама које су долазиле из приватне библиотеке налази и печат првобитног власника. Ниједна инвентарна књига није сачувана.

Пре него што се започело са устројавањем и сређивањем Библиотеке, донет је Правилник о раду. Према том документу, она је намењена првенствено члановима УЛУС-а, професорима и студентима уметничких факултета, историчарима и теоретичарима уметности, независним кустосима и кустосима запосленим у институцијама културе (музеји, галерије, културни центри), као и јавности заинтересованој за ову врсту публикација.⁹ Након доношења Правилника, приступило се припремним радњама које су подразумевале рашчишћавање депоа (у коме су такође смештени уметничка збирка и Архив Удружења), сортирање постојеће грађе и осмишљавање њене организације. Поред превентивне заштите измештањем књига из мемљивог депоа Удружења, обезбеђене су реновиране просторије и нове полице за смештај грађе, купљен је рачунар са софтвером, као и библиотечки информациони систем БИСИС; каталогизован је део фонда и тиме постао доступан стручној и широј јавности за даље коришћење. Фондови су смештени по *numerus currens*-у у осам наменски набављених застакљених ормара, у просторији величине 30m² са четири читалачка места. Поред рада на заснивању библиотеке, Удружење је започело дигитализацију својих уметничких каталога, који су доступни на платформи „Википедија“.¹⁰

Библиотека УЛУС-а састоји се од три фонда. Први је Библиотека целина и њу чини најстарија збирка књига и часописа која је наслеђена од некадашњег Удружења пријатеља уметности „Цвијета Зузорић“. Други фонд, централни и најважнији део Библиотеке, чини сама продукција УЛУС-а, састављена од монографских и серијских публикација, уметничких каталога и неколико зборника, те покрива период од оснивања Удружења под данашњим именом 1944. године, уз неколицину предратних каталога са изложби из павиљона „Цвијета Зузорић“. Трећи је састављен од преостале књижне грађе, до које је Удружење дошло путем поклона и размене.

⁹ Правилник о раду, интерни архив УЛУС-а, Београд, 2021.

¹⁰ Уз помоћ ГЛАМ пројекта (Galleries, Libraries, Archives and Museums) и подршку Министарства културе и информисања Републике Србије, каталози Јесење и Пролећне иложбе УЛУС-а су дигитализовани и постављени у пуном тексту на адресу https://sr.wikipedia.org/wiki/Јесења_и_Пролећна_изложба_УЛУС-а.

Збирка Друштва пријатеља уметности „Цвијета Зузорић“

Утицај Друштва пријатеља уметности „Цвијета Зузорић“ на културу Београђана може се видети и преко збирке коју је оформило током времена.¹¹ Сакупивши скромну библиотеку, оно је омогућавало свом чланству ужитак читања европске литературе. Ова збирка садржи око 350 књига и два наслова часописа.

Највећи број књига у овој збирци представљају поклон дела приватне библиотеке Кристине Ђорђевић¹², иницијаторке изградње павиљона на Калемегдану и председнице Друштва. Она је, заједно са супругом Ђорђевићем,¹³ пружала подршку уметницима. На личном печату К. Ђорђевић, који се појављује на већини књига, налазе се подаци о редном броју књиге и ознака стране инвентарне књиге у коју је заведена. Будући да се ознака године налази поред печата, претпоставка је да је готово цео фонд тада и пописан. Осим ових, на појединим издањима видљиве су ознаке власника и посвете аутора. Према физичком стању грађе закључује се да је поклонодавац водио рачуна о њој, а састав указује на интересовања српске грађанске елите у периоду између два светска рата.¹⁴ Поједине књиге ове библиотеке имају и печате Друштва пријатеља уметности „Цвијета Зузорић“, као и УЛУС-а. Изгледа да је УЛУС у неком периоду своје књиге инвентарисао, да би након неког времена од тога одустао. Није сачувана ниједна инвентарна књига.

Највећи број књига је на француском и немачком, те на српском језику, а неколицина је и на руском, бугарском и италијанском. Део збирке чине књиге родољубивог карактера, махом на страним језицима. Има и оних с ратним и завичајним темама; део је штампан у Хрватској, али са српском тематиком.

Од часописа, стара збирка Друштва поседује велики број свезака *Српској књижевној гласници*¹⁵ с потписом Кристине Ђорђевић, док на некима стоји потпис Св. Предића. Ту су и свеске старе серије часописа *Наш језик*, на којима се као власник јавља Св. Предић.¹⁶

¹¹ Индикативна је анегдота која указује на значај Друштва у културном животу Београђана између два светска рата. Када је песник Тагор боравио у Београду 1926. године, током предавања се догодио прави мали скандал. Наиме, Љубомир Мицић, оснивач зенитистичког покрета, бацао је с галерије летке који су позивали против индијског песника и узвиквао: „Доле Тагор! Живео Ганди!“ Вођа зенитиста је у оквиру своје „идејно и идеолошко-политички обојене акције“ био активно укључен у борбу два концепта – интернационализма и национализма. Тагору је замерио што се није прикључио Гандију у борби против британске колонијалне владавине. Тагорово предавање организовано је на молбу Друштва. Само месец дана пре овог догађаја зенитисти су, такође по позиву Друштва, одржали изложбу у павиљону на Калемегдану. Оно је као водеће удружење културе спајало и афирмисало уметнике, доводило их у Београд, те, као што видимо, омогућавало културну размену, макар и у виду сукоба.

¹² Добротворка Кристина Криста Ђорђевић (1892–1981) била је жена веома богате личне историје, широког образовања и разгранатих активности. Потицала је из породице Шумановић. Као једна од иницијаторки изградње павиљона „Цвијета Зузорић“, постала је председница управе Друштва (од 1938. год.). Негде пред почетак Другог светског рата прихватила је комунистичка уверења и била активна у револуционарном покрету током рата. У послератном животу остала је и даље добротворка на пољу уметности, па је тако даривала и Народни музеј својом богатом уметничком колекцијом слика и скулптура.

¹³ Ђорђе Ђурица Ђорђевић (1885–1935) био је угледни српски лекар родом из Хрватске. Дипломирао је медицину у Бечу и био редовни професор, а касније управник Поликлинике за кожне и венеричне болести у Београду. Године 1922. основао је Катедру за дерматовенерологију при Медицинској школи у Београду, као и Клинику за кожне и венеричне болести. Босилјка Лалевић Васић о др Ђорђевићу пише како је по природи био весео и духовит човек и „заштитник модерне уметности и његов дом је био састајалиште интелектуалне и уметничке елите у Београду“ Пошто је преминуо кратко након педесетог рођендана, супруга Кристина је у његово име основала фонд за даровање младих лекара. – Bosiljka Lalević Vasić, „Biography of Dr. Đorđe-Đurica Đorđević, Founder of the Clinic for Skin and Venereal Diseases in Belgrade = Biografija dr Đorđa – Đurice Đorđevića, osnivača Klinike za dermatovenerologiju i venerologiju u Beogradu“, *Serbian Journal of Dermatology and Venereology* 6/1 (2014): 46

¹⁴ Један пример читалачког укуса тога времена представља и француски романописац Виктор Маргерит (Victor Marguerite, 1866–1942), данас потпуно заборављен. Библиотека поседује чак пет његових романа на изворном језику. Један од тих наслова, *La Garçonne*, након објављивања у Француској довео је до скандала због ког је аутор изгубио орден Легије части. Ова књига је пре Другог светског рата у Југославији превођена под различитим насловима, као *Жена кроз живот*, *Бећарица* и *Мушкобања*.

¹⁵ Између два светска рата, овај часопис је својом тематиком и високим књижевним укусом представљао водећи српски часопис из области уметности и културе.

¹⁶ Претпостављамо да је у питању Светислав Предић, књижевник и преводилац, рођак Уроша Предића.

Наслови од којих је сачињена библиотечка збирка, макар била и мала, говоре о њеном типу, карактеру и намени. Они казују понешто и о својим оснивачима, описују их и пружају нам податке о њиховим културним, политичким и другим афинитетима. Нажалост, збирка Удружења због неусловног смештаја вероватно није целовита. Није могуће знати шта од њеног првобитног фонда недостаје, јер нису доступне инвентарне књиге, нити постоји стари попис публикација. Несавесним смештајем током дугог низа година много књига је упропашћено или отуђено. Према ономе што данас поседује уређена и каталогизована Библиотека, могу се издвојити две главне особине које указују на њен профил: културно уздизање и просвећивање чланова Друштва, као и забава за припаднике грађанске класе.

Остатак грађе коју ова збирка садржи настао је као резултат активности самог Друштва. У питању су изложбени каталози овог и других удружења (у Павиљону су организоване разне изложбе), те каталози сајмова књига.¹⁷ Друштво је спонзорисало и објављивало књиге поезије и, уопште, дела из уметности.

Фонд опште и изложбене продукције УЛУС-а

При описивању фонда Библиотеке важно је имати у виду да је један од сегмената рада УЛУС-а галеријска активност, с нарочитим значајем Пролећне и Јесење изложбе. Све су ове изложбе биле представљане штампаним каталозима. Рад на каталогизовању тих публикација осликава време у којем се целокупна уметничка заједница визуелно изражавала. Један скоро панорамски поглед на приказе многих уметничких изложби, на биографије уметника и илустрације изложених дела, као и на предговоре историчара уметности пружа увид у значај овакве јединствене колекције. Она сведочи о дугој традицији коју удружење баштини као наследник и настављач предратног Друштва пријатеља уметности „Цвијета Зузорић“, али и као струковно удружење. Као што је фонд Друштва пријатеља уметности прва библиотечка збирка, тако је и готово осамдесетогодишња продукција изложбених каталога њен природни настављач.

Специфичност овог фонда је у томе што он обухвата сву уметнички и издавачку продукцију УЛУС-а, као и све каталоге које није публиковало Удружење, а који су настали јер је уметничка изложба била у његовој организацији и његовом простору. Тиме се на једном месту обједињује целокупна уметничка и галеријска активност Удружења.

Сређивање и каталогизација фонда Библиотеке УЛУС-а нису завршени. До сада је инвентарисано више од хиљаду јединица грађе, што укључује Библиотеку целину Друштва пријатеља уметности, часописе *Српски књижевни тласник* и *Наш језик*, као и отприлике 600 каталога. У каталожској обради још се није стигло до збирке поклона. Процена је да целокупна Библиотека УЛУС-а садржи преко три хиљаде библиотечких јединица. Све публикације изложбене су у осам дрвених ормара са стакленим вратима те је, уз дефинисан Правилник, спремна за даљи рад. Иако БИСИС има сегмент за рад са корисницима, са циркулацијом фонда још се није почело.

Закључак

Поред основног циља – очувања драгоцене колекције – један од задатака које је Удружење ликовних уметника Србије себи поставило јесте да руководи колекцијом, понајпре њеним организовањем и каталогизовањем, те да подстиче упознавање уметника и других грађана са својом уметничком баштином. Поред тога, задатак је и да, по моделу стратешког учења, укључи своју колекцију у један шири библиотечки дискурс који негује културу знања. У томе се делимично и успело.

¹⁷ Још у периоду пре Другог светског рата, у Павиљону су излагали бројни уметници (на пример, Игњат Јоб, уметници из Пољске), одржаване су комеморативне изложбе и др. Након оснивања УЛУС-а наставило се са организованим ликовним изложбама.

Ипак, Библиотеку чека довршетак инвентарисања и каталогизовања фонда. Такође, она би могла да оствари помак ка креирању културе знања дигитализацијом колекција сопствене издавачке продукције. С обзиром на то да су каталози Пролећне и Јесење изложбе већ дигитализовани, и остатак колекције би могао бити постављен у одговарајући репозиторијум у пуном тексту, са свим пратећим метаподацима.

Промовисање Библиотеке подразумева котинуирано медијско оглашавање и информисање јавности како о самом фонду, тако и о свим услугама које она пружа. Веб страница Удружења још увек не садржи никакве податке о самој Библиотеци.

Најстарији фонд Библиотеке поседује примерке ретких књига те би, према Правилнику о регистрима старих и ретких књига, овлашћени радници за надзор требало да изврше инспекцију збирки.

Ова дуго година сакупљана библиотека, започевши свој развој сада и као уређена библиотечка колекција УЛУС-а, формално је организована као стручна и струковна библиотека. Заснивање Библиотеке УЛУС-а пример је добре праксе сарадње библиотечке струке и непрофитне организације, као и државних органа Републике Србије.

Литература и извори:

1. Cerović, Natalija, ur. *Ulus: 100 godina: 100 umetnika: 100 dela*. Beograd: ULUS, 2019.
2. Feather, John i Paul Sturges. *International Encyclopedia of Information and Library Science*. London: Routledge, 2013.
3. Lalević Vasić, Bosiljka. „Biography of Dr. Đorđe – Đurica Đorđević, Founder of the Clinic for Skin and Venereal Diseases in Belgrade = Biografija dr Đorđa – Đurice Đorđevića, osnivača Klinike za dermatovenerologiju i venerologiju u Beogradu“. *Serbian Journal of Dermatology and Venereology* br 6/1 (2014): 39–46.
4. Nikić, Ljubomir. „Udruženje likovnih umetnika u Beogradu 1919.“. U *Udruženje likovnih umetnika u Beogradu 1919*. Beograd: Udruženje likovnih umetnika Srbije, 1969.
5. *Pravilnik o radu*. Beograd: interni arhiv ULUS-a, 2021.
6. Semertzaki, Eva. *Special Libraries As Knowledge Management Centres*. Oxford: Chandos, 2011.
7. Tadić, Jorjo. *Dubrovački Portreti. 1*. Beograd: Srpska književna zadruka, 1948.
8. Udruženje likovnih umetnika Srbije (ULUS). „Istorijat“. Preuzeto 25. 3. 2023. https://ulus.rs/istorijat/#_ftn1.
9. Udruženje likovnih umetnika Srbije. „O Udruženju“. Preuzeto 17. 2. 2023. <https://ulus.rs/o-udruzenju/>.
10. Vukotić, Olivera, ur. *Istorijski momenti iz života Umetničkog paviljona „Cvijeta Zuzorić“: 1928–1945.: beleške, fotografije, dokumenta*. Beograd: Udruženje likovnih umetnika Srbije, 2018.

The Library of the Association of Fine Artists of Serbia (ULUS)

Summary

The Association of Fine Artists of Serbia (ULUS) was founded in 1919. During the Second World War the Association ceased to work, but in 1945 it continued again. The idea of establishing a library was present from the very formation of ULUS, but it was realized only in 2021-2, with the support of the Ministry of Culture of the Republic of Serbia. The newly founded library consists of three funds. The first is the library collection of the Society of Friends of Arts „Cvijeta Zuzorić“. The second consists of the production of ULUS, while the third grows through exchange and gifts. Predominant library units of this newly founded library are art catalogues published by the Association, and books from the field of fine arts. The collection is partly building through publications created as a result of the ULUS contemporary publishing and artistic activities. Since the library is partially inventoried and catalogued, the presumptive number of library units is over 3000. The collection was placed on shelves, and space arranged for users and housing of the holdings.

The work aims to present the newly founded library and highlight its importance for both visual artists and the public.

Keywords: The Association of Fine Artists of Serbia (ULUS), Society of Friends of Arts „Cvijeta Zuzorić“, library, library organization, special libraries, artistic creativity.

Примљено: 20. марта 2023.

Исправке рукописа: 31. марта 2023.

Прихваћено за објављивање: 5. априла 2023.